

داستان‌های شفاهی مازندران

(جلد اول)

(افسانه‌های عاشقانه، حکایت)

نادعی فلاح

www.ketab.ir

سرشناسه	فلاح، نادعلی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	داستانهای شفاهی مازندران/نادعلی فلاح.
مشخصات نشر	آمل: وارث وا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ج. ۱:
شابک	دوره: 0-96-7662-600-978؛ ج. ۱: 3-95-7662-600-978
	ج. ۲: 7-97-7662-600-978؛ ج. ۲: 4-98-7662-600-978
	ج. ۴: 1-99-7662-600-978؛ ج. ۵: 9-64-7662-600-978
وضعیت فهرست نویسی	فیپا:
مندرجات	ج. ۱. افسانه‌های عاشقانه، حکایت. - ج. ۲. افسانه‌های سحرآمیز. - ج. ۳. افسانه‌های واقع‌گرا. - ج. ۴. افسانه‌های طنزآمیز تمثیلی. - ج. ۵. اسطوره و جن، قصه، لطیفه.
موضوع	افسانه‌ها و قصه‌های مازندرانی
موضوع	Legends -- Iran -- Mazandaran:
رده بندی کنگره	PIR ۱۳۹۶۸۴۵۵ ۸۵۲ف/
رده بندی دیویی	۲۰۹۵۵۲۲/۳۹
شماره کتابشناسی لی	۴۶۸۱۰۰۲:

داستان‌های شفاهی مازندران (جلد اول)

(افسانه‌های عاشقانه، حکایت)

نادعلی فلاح

طراح جلد: زینب صابر

صفحه آرای: پارت نگار، سعیدی

چاپ نخست: ۱۳۹۵ - شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۲۹۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مولف محفوظ است

انتشارات وارث وا

نشانی: آمل / خ نور / ده‌متری اول / ک خطیبی / طبقه فوقانی پاساژ ثانی

آدرس الکترونیکی: vareshva28@yahoo.com

۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹ - ۰۹۱۱ ۱۳۷ ۶۶۱۰ - دورنگار: ۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹

فهرست افسانه‌های عاشقانه

شماره	نام حکایت	صفحه	کد جهانی
	سخنی با خوانندگان	۱	
	فصل اول: افسانه‌های عاشقانه	۷	
۱	امیر و گوهر (روایت اول)	۸	
۲	امیر و گوهر (روایت دوم)	۱۷	
۳	امیر و گوهر (روایت سوم)	۲۰	
۴	امیر و گوهر (چهارم)	۲۷	
۵	امیر و گوهر (پنجم)	۲۹	
۶	امیر و گوهر (ششم)	۳۰	
۷	امیر و گوهر (هفتم)	۳۲	
۸	امیر و گوهر (هشتم)	۳۳	
۹	امیر و گوهر (نهم)	۳۵	
۱۰	امیر و گوهر (دهم)	۳۷	
۱۱	امیر و گوهر (روایت یازدهم)	۳۹	
۱۲	امیر و گوهر (روایت دوازدهم)	۴۱	
۱۳	پری خان (روایت اول)	۴۲	
۱۴	پری خان (روایت دوم)	۷۵	
۱۵	حسینا و نباتی	۸۱	
۱۶	حلیمه و عبدالله	۸۴	
۱۷	حیدر بیگ و صنمیر	۸۶	
۱۸	اشعار حیدر بیگ و صنمیر	۸۹	
۱۹	طالب و زهره (روایت اول)	۹۳	

۱۱۰	طالب و زهره (روایت دوم)	۲۰
۱۱۷	طالب و زهره (روایت سوم)	۲۱
۱۳۲	طالب و زهره (روایت چهارم)	۲۲
۱۴۵	طالب و زهره (روایت پنجم)	۲۳
۱۵۰	طالب و زهره (روایت ششم)	۲۴
۱۵۵	طالب و زهره (روایت هفتم)	۲۵
۱۵۹	عباس مسکین یا فاطمه مسکین (روایت اول)	۲۶
۱۶۳	عباس مسکین یا فاطمه مسکین (روایت دوم)	۲۷
۱۷۴	عباس مسکین فاطمه دلخون (روایت سوم)	۲۸
۱۸۰	عزیز و نگار	۲۹
۱۸۵	منور طلا	۳۰
۱۸۹	مینا و پلنگ (روایت اول)	۳۱
۱۹۳	مینا و پلنگ (روایت دوم)	۳۲
۲۰۰	نجما و رعنا (روایت اول)	۳۳
۲۰۸	نجما و رعنا (روایت دوم)	۳۴
۲۴۶	نجما و رعنا (روایت سوم)	۳۵
۲۶۸	نجما و رعنا (روایت چهارم)	۳۶
۲۸۳	نجما و رعنا (روایت پنجم)	۳۷

فهرست حکایت‌ها

شماره	نام حکایت	صفحه	کد جهانی
۱	فصل دوم: حکایت‌ها	۲۸۸	
۲	امیر مکرم	۲۸۹	
۳	حسین خان عرب	۳۰۱	
۴	رضا خراد (ر وایت اول)	۳۰۳	
۵	رضا خراد (روایت دوم)	۳۰۹	
۶	علی زرگر	۳۱۳	
۷	علامه محدث نوری	۳۲۶	
۸	کلن تش هیته بما بسوته	۳۳۱	تش علقلی عیسا بسوته
	مشتی	۳۳۳	
	زبانزدها و واژگان	۳۳۶	
	منابع	۳۵۵	

سخنی با خوانندگان

مجموعه‌ی پنج جلدی پیش‌روی شما، حاصل دو دهه پژوهش و مطالعات میدانی و نظری است و تلاش شده تا بر اساس مبانی علم افسانه‌شناسی صورت بندی شود. از میان تقسیم بندی‌های محتمل، با توجه به گستره‌ی کار حاضر و نیز تمایزات موضوعی افسانه‌ها، موضوع و محتوا مبنای دسته‌بندی قرار گرفت و به نظر می‌رسد که این گونه صورت بندی، بیشتر به کار پژوهشگران و خوانندگان حرفه‌ای بی‌آید. بنابراین صورت بندی حاضر، بیشتر معطوف به کاربردهای پژوهشی است، اما این ادوای نیز ضروری می‌نماید که با توجه به روساخت افسانه‌ها و کارکرد عام آن‌ها به مثابه‌ی ذخیره‌ی فرهنگی اقلیمی و بومی، گروه‌های مختلف سنی و علمی می‌توانند مخاطبان این مجموعه باشند. تقسیم بندی حاضر نیز به مخاطب کمک می‌کند تا افسانه‌های مورد علاقه‌اش را به آسانی بیابد.

حجم زیاد این مجموعه و نیز رویکرد انتفاعی که امروزه در بازار چاپ و نشر وجود دارد، زمینه ساز تاخیر چندساله در انتشار مجموعه شد، اما در همه حال بر آن بودم تا مجموعه به شکل علمی، صورت بندی و منتشر شود و به واسطه‌ی خواست ناشر، جلب رضایت گروه خاصی از مخاطبان، چارچوب‌های قاعده‌مند افسانه‌شناسی نادیده گرفته نشود. تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز در افسانه‌شناسی رایج است، اما روش حاضر، ضمن رعایت قواعد علمی، و با التفات به تعریف‌های موجود، افسانه‌های بیشتری را دربرمی‌گیرد؛ یعنی دایره‌ی شمول آن گسترده‌تر است؛ زیرا تقسیم‌بندی مبتنی بر موضوع و محتوا، نسبت به دیگر روش‌ها دقیق‌تر و

منسجم‌تر است. ناگفته نگذارم که این گونه تقسیم‌بندی مثل همی رهیافت‌ها و رویکردهای علوم انسانی، نسبی است. همچنان که در این مجموعه، به واسطه‌ی ویژگی‌های مشترک افسانه، پاره‌ای گونه‌ها با یکدیگر همپوشانی دارند. به عنوان نمونه، کرامت یا جادو هم در افسانه‌های عاشقانه جایگاه ویژه‌ای دارد و هم در افسانه‌های سحرآمیز و....

از نخستین قدم‌های جدی در گردآوری افسانه‌های مازندرانی که به اهتمام پژوهشگرانی چون سید حسن برکاظلی و سادات اشکوری سامان یافت، تا به امروز بیش از ده مجموعه افسانه در مازندران به چاپ رسید. در غالب این آثار، عنوان افسانه محور کار قرار گرفته است و تقسیم‌بندی‌های فاعلی مبنی بر موضوع، ساختار یا غیره به چشم نمی‌خورد. از این منظر و با نهایت احترام نسبت به پژوهشگران متقدم و پاسداشت کوشش آن‌ها در حفظ این گنجینه‌ی معنوی، مجموعه‌ی حاضر تنها سعی می‌کند که در آن، افسانه‌های مازندرانی بر اساس موضوع و محتوی صورت بندی و تدوین شده است.

پژوهش‌های میدانی ساز و کار خاص خود را دارد و به خصوص در گردآوری اشعار، حکایات و افسانه‌ها، گردآورنده در حقیقت رابط میان راوی و مخاطب است. با علم به این اصل مهم، تلاش نگارنده بر این بوده تا نهایت دقت را در رعایت امانت به کار بندد و بدون ارزشدآوری و جرح و تعدیل‌های توجیه‌ناپذیر، گفته‌های راوی را همان ادبیات به فارسی برگرداند. از این منظر، گردآورنده در مسند دانای کل قرار نگرفته و حتی انتسابات راوی را به همان شکل ثبت کرده است. ساده‌تر این که نگارنده از دخالت دادن دیدگاه خود در متن اصلی برحذر مانده و تنها در پانویس‌ها به توضیح یا تصحیح پاره‌ای موارد پرداخته است.

نکته‌ی قابل اشاره‌ی دیگر، معدل سنی و جنسیتی راویان این مجموعه است که گروه‌های سنی مختلف را دربرمی‌گیرد. با این که بیشتر راویان از کهن‌سالانند، در عین حال راویان جوان و نوجوان و میانسال زن و مرد در این مجموعه سهیم‌اند. غالب افسانه‌ها از مراجعه‌ی حضوری گردآورنده به راویان ثبت و ضبط شده است، اما معدود افسانه‌هایی در این مجموعه آمده است

که مستقیماً توسط گردآورنده ضبط و ثبت نشده است بلکه به واسطه‌ی دوستان و علاقه‌مندان ادبیات بومی به دست نگارنده رسیده است و سعی بر آن بوده تا با حداقل تغییرات به چاپ برسد. در پایان هر افسانه نیز مشخصات کامل راوی، شامل شاخصه‌های سنی، جنسیتی، سطح سواد و محل سکونت ارائه شده است.

اکنون و در زمانه‌ی انتشار این مجموعه، بسیاری از راویان پا به سن گذاشته، جهان ما را ترک گفته‌اند و برخی دیگر به واسطه‌ی مصائب کهنسالی، دیگر توانایی روایتگری ندارند، از این منظر افسانه‌های پیش روی شما قرار گرفته است که دیگر در حافظه و سینه‌ی هیچ روایتگری نیست.

این مجموعه در پنج جلد فراهم آمده است:

داستان‌های شفاهی مازندران (۱) (افسانه‌های سحرآمیز)

داستان‌های شفاهی مازندران (۲) (افسانه‌های عاشقانه و حکایات)

داستان‌های شفاهی مازندران (۳) (اساطیر و افسانه‌های واقع‌گرا)

داستان‌های شفاهی مازندران (۴) (افسانه‌های تخیلی و تمثیلی)

داستان‌های شفاهی مازندران (۵) (اسطوره، قصه و لطیفه)

امیدوارم این مجموعه، که حاصل کاری مداوم و بیست ساله است، قدمی در راه حفظ گنجینه‌های معنوی فرهنگ و ادب مازندران باشد و مخاطبان و پژوهشگران را به تداوم این راه برانگیزد. در پایان مایلم تا سپاس صمیمانه‌ام را تبار راویان این مجموعه کنم که بی‌همراهی آن‌ها، چنین کاری به انجام نمی‌رسید و یادی از راویان شیرین گفتاری که دیگر در میان ما نیستند، اما نام و خاطره‌ی آن‌ها همچنان با ما و داستان‌های ما خواهد ماند.

درباره‌ی این مجموعه

مردم مازندران اصطلاح سرگذشت را هم برای افسانه‌های عاشقانه و هم برای حکایت به کار می‌برند، در حقیقت سرگذشت هر گونه داستان و وقایعی واقعی یا غیر واقعی است که به

نوعی با زندگی افراد؛ از زیست تا مرگ مرتبط است و به زعم روای واقعی است. راویان هم اصطلاحات نظیر داستان، قصه، قصیده، قصه و... را برای سرگذشت به کار نمی‌برند.

حکایت حادثه یا وقایع تاریخی است که برای بعضی شخصیت‌های تاریخی رخ داده است و آن سرگذشت سینه به سینه نقل محافل مجالس شده است، در واقع زندگی‌نامه بعضی از شخصیت‌های تاریخی است. در حکایت تخیل وجود ندارد و حوادث آن واقعی است و آنچه در این مجموعه پژوهش گردید عامه مردم یا آن واقعه را از نزدیک دیدند یا از بزرگان جامعه که شاهد ماجرا بودند شنیدند و برای بعضی از این حکایت‌ها اسناد تاریخی وجود دارد. حکایت را به نام‌های چون نقل، یادداشت، خاطره، نقل‌های بدیعی، حکایت‌های شفاهی، روایت و... به کار می‌برند.

هر کدام از سرگذشت‌ها چه عاشقانه‌ها و چه حکایت به دو شیوه بیان می‌شود، بعضی شعر و نثر توأم است که شعر با آواز و سیر همراه است و بعضی فقط روایتی است بدون شعر و آواز.

اما عاشقانه‌ها را به دو دسته افسانه عاشقانه و حکایت تقسیم‌بندی می‌شود. بخشی از این افسانه‌ها ویژگی‌های افسانه‌ای عاشقانه را دارند مثل طالب و زهره، امیر و گوهر، رعنا و نجمه، پری خان، عزیز و نگار و... که خود به دو دسته بومی و غیر بومی تقسیم می‌شود. بعضی عاشقانه‌ها حکایتند؛ یعنی یک ماجرای تاریخی است که به علت حساسیت عاشقانه اتفاق افتاد اما ویژگی افسانه عاشقانه را ندارند مثل: منور طلا، شاباجی، ربابه جان و....

حکایت‌ها از منظری به دو قسمت عاشقانه و غیرعاشقانه تقسیم می‌شود: عاشقانه حوادث عاشقانه‌اند که روایت تاریخی دارد و هنوز بسیاری از راویان و افراد مطلع آن را یاد دارند، محل زیست و مرگشان مشخص است، مثل منور طلا، شاباجی، عارف و گلما و... غیر عاشقانه هم حوادث آن‌ها در تاریخ ضبط و ثبت است و افراد مطلع محلی آن‌ها را در خاطره دارند و سرگذشت آن‌ها در قرن معاصر اتفاق افتاد. مثل هزبر سلطان، مشتی، ممزمون، حجت غلامی و... حکایت‌ها آن شانس تاریخی را داشتند که خنباگران بی‌نام و نشان برای آن‌ها مولودی

بسازند و با آواز سرگذشتشان بخوانند. بعضی از این افراد مهم و تاثیر گذار محلی شانس تاریخی را نداشتند که برای آن‌ها شعر و مولودی ساخته شود. البته هر چه از غرب به سمت شرق مازندران می‌رویم بر تعداد این گونه سرگذشت‌ها افزوده می‌شود.

سرگذشت عاشقانه:

پژوهشگران فرهنگ مردم سرگذشت عاشقانه را افسانه‌ی عاشقانه یا عشقی می‌گویند. افسانه عاشقانه افسانه‌ای است که موضوع عشق و مناسبات عاشقانه در مرکز افسانه قرار بگیرد؛ به گونه‌ای که حذف آن اختلال اساسی در ساختار افسانه شود و آن را از معنا و مفهوم تهی کند، در حقیقت عشق پاک و بی‌آلایش دو دلداده است و تلاش آن‌ها فقط یک چیز است: رسیدن به معشوق.

افسانه عاشقانه دارای ویژگی‌هایی است که آن را با دیگر افسانه‌ها جدا می‌سازد:

- ۱- بن‌مایه‌ی افسانه‌ی عاشقانه بر عشق است؛ یعنی بدون عشق افسانه موجودیت ندارد.
- ۲- وجود شعر از دیگر ویژگی‌های افسانه‌ی عاشقانه است.
- ۳- افسانه‌ی عاشقانه عموماً با سار و آواز همراه است؛ دارای مولودی ویژه است.
- ۴- معمولاً در افسانه‌ی عاشقانه، عاشق را عشق نقش‌ی فعال دارند؛ یعنی وجودش شخصیتی دارند.
- ۵- سفر از ویژگی‌های افسانه‌ی عاشقانه است.
- ۶- ویژگی دیگر افسانه، وجود «دلاله» یا «دایه» در آن است.
- ۷- وجود مسایل اخلاقی از دیگر ویژگی‌های افسانه است.
- ۸- رویا ویژگی دیگر افسانه است.
- ۹- حوادث غیرطبیعی و خارق‌العاده، ویژگی بسیاری از افسانه‌ها از جمله افسانه‌های سحرآمیز است. با این وجود موجودات غیرطبیعی مثل اسب بادی و آبی و خاکی، اشخاص مذهبی به خصوص حضرت علی^(ع) حضوری قوی و پُررنگ در افسانه‌های عاشقانه دارند.